

Heine infideles, Turcæ, Judæi, cæterique qui baptizati non sunt, decimarum oneri non subiciuntur, si sermo sit de decimis personalibus. Nam si infideles prædia possiderent in provinciis subiectis Principibus christianis, decimas pendere tenerentur, quæ talia prædia consequuntur. Summus Pontifex, & Episcopi decimas personales solvere non tenentur. Pontifices verò solvere decimas prædiales tenentur de illis terris, & fundis, quos possident titulo patrimonii privati temporalis. Quoniam onus istud reale est prædiis annexum, solvendum illis Parochis intra quorum territorium prædia constituta sunt. Idem potiori jure dicendum de Episcopis est. De prædiis Episcopatus solvere decimas non debent, sed solum de prædiis quæ titulo hereditatis possident. Idem quoque dicendum de Parochis, & Curatis est. Clerici simplices tenentur decimas solvere non personales, tum reales. Quoniam decimæ personales debentur ratione sacramentorum quæ Clerici à Parochis suscipiunt. Duplici titulo lucrati Clerici valent, nempe spirituali Missam celebrando, aut defunctorum cadavera sepeliendo, &c. & de his solvere decimas non astringuntur, & temporalis, seu profano, & de his quæ hac industria lucrantur, offerre decimas tenentur. Pauperes gravi, vel extrema necessitate laborantes à decimarum solutione liberi sunt. Qui verò sunt in communi paupertate, non eximuntur à decimarum solutione, sicut non liberantur à pendendo Regi tributo. Cavendum autem est ne effingatur paupertas gravis ubi non est.

V. Regulares vi suorum privilegiorum exempti sunt à solvendis decimis non solum de novallibus, sed etiam de aliis terris ante, & post Concilium Lateranense acquisitis, propriisque sumptibus cultis, ut communis sententia docet, & aperte declaratum est in textu cap. *Audientiam*. De terris verò traditis colonis colendis solvere decimas tenentur, dum coloni propriis sumptibus terras excolunt. Contendunt Salmanticensis, exemptos esse Regulares etiam à pendendis decimis de illis prædiis quæ ipsi Religiosi conducunt, aut in emphyteusim accipiunt, propriisque sumptibus, aut manibus excolunt, & adducunt ex Garcia privilegium Martini V. cuiusdam Ordini concessum, & per communicationem ad cæteros Ordines ampliatum. Hæc communicatio utpotè odiosa, & noxia juri Parochorum, rejicienda est. Quare dicta opinio Salmanticensium, & aliorum plurium non mihi videtur vera.

CAPUT II.

De quibus rebus decimæ tam personales, quam prædiales, quove tempore solvi debeant.

I. QUÆST. I. De quibus lacris solvenda decimæ personales sunt? RESP. De omnibus proventus per industriam acquisitis decimæ solvenda vi juris communis sunt, ut omnes Canonice, & Theologi docent. Quare omnes

mercatores, milites, advocati, notarii, judices, venatores, piscatores, artifices, famuli, & ancille, de lucris, & mercede acquisita ad decimas tenentur. De turpi verò lucro, ut de meretricio, Ecclesia non recipit decimas, ne videatur peccato consentire.

II. Recensita decimæ, quæ vi juris communis debentur, vi oppositæ consuetudinis omnes abrogatæ sunt, & nullibi jam solvuntur. Si aliqui tamen solvantur, patriæ mos servandus est.

III. QUÆST. II. De quibus rebus decimæ prædiales solvenda sunt? RESP. Vi juris communis Ecclesiæ decimæ debentur de omnibus terræ fructibus, etiam de pratis, de piscibus, de lino, canape, de auri, argenteque fodinis, de proventus domorum, molendinorum, cibilariorum; verum hodie de his omnibus, aliisque decimæ non penduntur. Quare consuetudo patriæ consuetudo servanda est.

IV. QUÆST. III. An peccent qui decimas non solvant? RESP. Solutio decimarum, quibus aluntur Ecclesiæ ministri, est actus justitiæ, & quantum Deo offeruntur, est actus Religionis. Quare qui easdem defraudant, peccant tum contra justitiam, tum contra Religionem.

V. QUÆST. IV. Latente sunt aliqua peccata contra defraudantes decimas? RESP. Latam esse penam excommunicationis, quam ipso facto incurrit, docet Rebuffus, cujus opinio falsa est, ut ex Tridentino sess. 25, c. 12, colligitur. Qui decimas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicantur; nec de hoc crimine, nisi plena restitutione facta, absolvantur. Non ergo decimarum defraudatores sunt ipso facto excommunicati, sed excommunicari jure valent. Huic enim penæ contumacia præire debet. Qui fructus non decimatos furatur, ad restitutionem tenetur, sicut, & illi qui comburunt fegetes, cæterosque fructus terræ.

VI. QUÆST. V. Quibus Ecclesiis, & personis solvenda decimæ sunt? RESP. Olim solvabantur cæteri clericorum, quorum distributor erat loci Episcopus, qui Ecclesiæ ministris easdem distribuerebat. Facta bonorum distributio, jure communi hodierno solis Parochis decimæ debentur. Olim Episcopi Quartæ debebant, sed vi juris hodierni nulla decimarum portio Episcopis solvitur. Quando verò prædia non sunt, alicui Ecclesiæ adnexa, vel sunt adnexa Ecclesiæ Cathedrali cujus Parochus sit ipse Episcopus, tunc huic solvenda decimæ sunt.

VII. Ut paucis rem perscringam, fideles diligentes, & prompti sint in decimis reddendis juxta consuetudinem hodiernam consuetumque patriæ, ut mercedem à Deo recipiant, qui in premium etiam temporale terras fecundabit, ut cap. 3. Malachias Propheta spondet. *Inferate omnem decimam in horreum, & sit vobis in domo mea: & probate me super hoc, dicit Dominus, si non aperuerit vobis cataractas cali, & effuderit vobis benedictionem usque ad abundantiam, & increpabo pro vobis devaranem, & non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus.*

LIBER VIII.

DE OFFICIIS HOMINUM, SEU DE ACTIBUS humanis, atque de lege tum naturali, tum positiva: item de vitiiis, & peccatis.

DISSERTATIO I.

De Officiis hominum.

CAPUT I.

De officiis voluntariis, & liberis.

I. QUÆST. I. Quid sit officium voluntarium? RESP. Est actus à principio intrinseco procedens cum cognitione finis. Primæ particulæ distinguunt motum voluntarium à motu per vim, aut per artem producto, seu à motu violento, & artificiali, qui à principio extrinseco proficiscitur. Ultimæ particulæ cum cognitione finis prescè accipiendæ sunt prout cognoscitur finis ut finis, seu ut bonum movens voluntatem, & ut respectum explicans ad mediorem proportionem cum eodem fine. Heine actiones brutorum non sunt voluntariæ: quia licet ab intrinseco manent, carent tamen cognitione comparate finem cum mediis.

II. QUÆST. II. Quotplex voluntarium? RESP. Multiplex. Aliud in actu, quod est actio ipsa egrediens à principio intrinseco cum cognitione finis; aliud in potestate, quatenus in voluntate continetur. Tribuitur deinde voluntarium in effectu, quod à voluntate immediate producitur; & in imperato, quod voluntate imperante ab aliis potentiis efficitur. Rursus voluntarium aliud directum, quod voluntatis reali influxu producitur; aliud indirectum, seu interpretativum, quod ex omissione, qua non impedit quis, cum possit, & teneatur, resultat. Tandem voluntarium aliud perfectum; aliud imperfectum; aliud necessarium, aliud liberum. Necessarium duplici ex capite oritur: aut ex perfectissima cognitione summi boni clarè visi, & possessi, ut est amor beatorum; aut ex imperfectissima apprehensione finis, ut est brutorum appetitus necessaria, & imperfectè voluntaria.

III. Omissio non est voluntaria absque omni actu voluntatis vel præcedente, vel comitante. Ut omissio sit vitiosa, antecedit præceptum seu debitum illam evitandi oportet. Absque præcepto tamen voluntaria esse potest, & meritoria, ut patet in omissione nubendi, vescendi cibis delicatioribus, aliisque similibus.

IV. QUÆST. III. Quod sint involuntarii causas? RESP. Quatuor. 1. Violentia, 2. metus, 3. concupiscentia, 4. ignorantia. Violentia patit involuntarium, cum vis extrinseca inferatur. Duo requiruntur ad violentiam: alterum quod principium vim inferens sit extraneum; alterum quod qui vim patitur, resistat: si enim indifferens esset, vim non pateretur.

QUÆST.

minius exercituum. Et beatus vos dicit omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum. Peccant fideles decimarum solutionem omittentes; sed gravius peccant Ministri Dei quoties eisdem decimis abutuntur; quoties quod victui, & vestitui superest, non distribuunt pauperibus.

CAPUT III.

De Primitiis.

I. Multiplex primitiarum significatio. 1. Temporis initia prodit, ut inquit Rom. 8. S. Paulus: *Nos ipsi primitias spiritus habentes.* 2. Dignitatem quandam præfert, & peculiarem bonitatem, ut fructus terræ selectiores, & præstantiores. Primitiæ de quibus nunc sermo est, sunt primi fructus agrorum, & arborum, qui Deo offeruntur, de quibus S. Thomas 2. 2. q. 86, fuse loquitur.

II. Primitiæ à decimis distinguuntur, quod hæc in Ministrorum Ecclesiæ sustentationem, & pauperum subsidium exhibentur; illæ verò in grati animi argumentum pro acceptis beneficiis Deo offeruntur.

III. Omnes ferè gentes naturali lumine inspectæ aliquid frugum Deo offerre in more habent, ut advertit Angelicus *loc. cit. art. 4.* In veteri lege fuit præceptum à Deo impositum filiis Israël de primitiarum oblatione, aperta Scripturam testimonia declarant, ut habetur Exod. c. 22, & 23.

IV. In lege gratiæ jus divinum non imponit solutionem primitiarum: fuit olim præceptum ecclesiasticum, sed nunc consuetudine abrogatum est experientia teste.

V. Oblatio ad Deum relata comprehendit sacrificium, decimas, primitias, cæque res omnes quas fideles spontè in divinum cultum conferunt. Quæ verò liberaliter Dei Ministris donantur in sustentationem, oblationes propriè nuncupantur. Oblationes quæ à fidelibus fiunt, soli Parocho debentur, siue fiant intra, siue extra Ecclesiam. Similiter oblationes factæ sacris imaginibus in facellis aliquibus pertinent ad Parochum illius parochiæ in qua sunt imagines. Item si imago sit depicta in pariete alicujus domus, per quam patrare Deus miracula veller, oblationes eidem factæ ad Parochum attinent. Si plura de primitiis scire cupis, consulte S. Thom. *loc. cit. & tom. 5. Theol. Christ. lib. 3. diff. 2.*

V. QUÆST. IV. *Quomodo ea qua fiunt ex metu, sint involuntaria?* RESP. Metus est mentis trepidatio instantis periculi? RESP. Metus est mentis trepidatio instantis periculi causa. Alius metus iustus, qui grave malum probabiliter obicit menti, & dicitur cadens in virum constantem, quia etiam viri fortes ejusmodi metu percelluntur. Gravitas metus à diversitate etiam personarum sumitur. Metus qui respectu viri levis est, respectu mulieris, vel pueri potest esse gravis. Metus dupliciter se habere potest respectu agentis timidi: vel tanquam causa moraliter movens ad agendum, vel omittendum; vel concomitanter, quando revera non est causa cur homo agat, vel omittat; sed tantum comitatur actionem, que fit cum metu, sed non ex metu.

VI. Responsio communis ad quaesitum est. Ea que fiunt ex metu, simpliciter sunt voluntaria; sunt vero involuntaria secundum quid, ut fuscè cap. 2. q. 6. art. 6. explicat S. Thomas. Hinc contractus celebrati ex metu, jure naturæ sunt validi, quia voluntarii simpliciter, & liberi.

VII. QUÆST. V. *Qua fiunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria?* RESP. Concupiscentia duplex: altera antecedens, quæ præcedit voluntatis actum, estque ejusdem causa; altera consequens, quæ actionem voluntatis consequitur. Hæc non diminuit, sed auget voluntarium actionis quam consequitur. Concupiscentia verò antecedens potest diminuire voluntarium quantum liberum est, quia obscurare, dum vehemens est, iudicium potest, & diminuire ejusdem indifferentiam, atque adeo malitiam. Cæterum illa voluntarium ut voluntarium præcisum à libero non minuit, sed auget, ut docet *loc. cit. art. 7. Angelicus.*

VIII. Ignorantia antecedens, & invincibilis aufert voluntarium, & liberum, secus ignorantia consequens, & vincibilis. Hæc minuire, minime tollere voluntarium potest. Verum quia de ignorantia fuscè egimus supra, ideo ab eadem nunc abstinemus.

IX. QUÆST. VI. *Quid requiritur ut voluntas liberè agat?* RESP. Si plura de libertate cupis, lege tom. 6. lib. 1. diff. 1. cap. 6. Paucis nunc rem expeditam. Tria requiruntur ad libertatem: 1. Ut voluntas sit activa, tum seipsam, tum ceteras facultates movens, ut causa princeps; 2. ut sit indifferens ad agendum, & non agendum, ad agendum hoc, vel illud; 3. ut plenum suarum actionum dominium habeat, sive istæ elicite sint, sive imperate. Vera hæc omnia sunt; sed quia vera istius indifferentiæ notio, & undè dimanet, non explicatur, idcirco perpetuè lites fervent. Quoniam dum voluntas & à se, & à Deo ad operandum determinata infallibiliter operatur, & fieri nequit ut non operetur, præsupposita libera determinatione, clamitant multi veram libertatis notionem ignorantes, liberam non esse voluntatem: quia indifferens non est, inquit, ad elicendum actum contrarium. Dico, nunquam voluntatem sua privati libertate, nisi auferatur iudicii indifferentia, quæ est radix proxima libertatis. Indifferentis autem iudicii causa est immaterialitas, seu spiritualitas

animæ, ut 1. 2. q. 17. art. 1. ad 2. S. Thomas docet. Clarius rem explico. Ratio voluntati objectum proponit ut bonum finitum, & limitatum, quod æquare ejusdem voluntatis amplitudinem nequit. Si bonum finitum est, ergo cum indifferentia proponitur ab intellectu iudicio, atque adeo acceptari, vel repui à voluntate potest. Præter hoc primum iudicium proponens bonum cum indifferentia, intervenit aliud quod prædicum appellatur. Quoniam in qualibet actione deliberata quadam syllogistica ratiocinatio occurrit, ut ista. Bonum amandum est: hoc est bonum: ergo amandum. Secunda propositio expendi solet, quia de prima nemo ambigit. Et expensis in utramque partem rationibus evincitibus hoc revera bonum esse, & conveniens hic & nunc voluntati, iudicium prædicum decernit tale bonum esse eligendum. Nec quidquam præiudicium infertur libertati, quod post media proposita cum indifferentia eligenda, peracta consultatione voluntas certò eligat bonum per iudicium prædicum determinatum. Quoniam libertas conlurgit ex collectione actuum, & consultatione præcedente hoc prædicum iudicium, quod infallibiliter voluntatis operatio liberè consequitur, ut perspicue S. Thomas q. 24. de Verit. art. 2. explicat. Undè legitime sequitur, posita indifferentia iudicii, libertatem perfectam, integranque consistere. Quoniam si iudicii indifferentia causa proxima libertatis est, fieri nequit ut, consistente hac iudicii indifferentia, non consistat libertas. Clarius mox hoc patebit.

X. QUÆST. VII. *Utrum ex parte solius objecti proficiatur voluntatis necessitas?* RESP. Quia multi diversas, variasque libertatis notiones sibi effingunt, idcirco lites, & jurgia fervent. Plurimi considerant libertatem veluti balancem inter duo pondera, quasi in equilibrio ad alterutram partem, seu in quadam indifferentia sola subjectiva ad utrumque extremum. Sub hoc aspectu bruta ipsa libera dicenda forent, cum certum sit in iidem indifferentiam subjectivam ad fugam, & prosecutionem reperiri. Præ oculis ergo semper habenda est vera & germana libertatis notio, sita in ratione proponente bonum cum indifferentia jam explicata. Hæc autem indifferentia auferri nequit, nisi duobus modis. Primo si ratio ipsa tollatur, ut contingit in animalibus. Secundo si bonum infinitum clarè visum proponatur, quod æquet, & superet ipsam voluntatis amplitudinem. In his duobus casibus libertas perit. Homo in amentiam lapsus eandem omnino indifferentiam subjectivam voluntatis retinet, quam ante amentiam habebat. At quia ratione ordinatè proponente objecta caret, libertate destitutus est.

XI. Hinc evidentissimè consequitur voluntatem humanam ratione descripta ornatam à sola infinita bonitate objectiva clarè visa necessitatem posse suscipere. Quoniam hæc sola infinita bonitas indifferentiam auferit iudicii, cum expleat, & superet voluntatis sphaeram. Ergo quicumque motionis efficacitate Deus præve-

Succedit postea *finis intentio*, quæ finem spectat, ut est ratio volendi media. Intentioni succedit *consilium* situm in ratiocinio intellectus practici, media, quibus finis obinetur, explorantis. In hoc iudicio includuntur duo actus, nempe *inquisitio mediorum*, & *iudicium*, quo eorumdem mediorum utilitas, & convenientia cum fine iudicatur. *Consilium* agendorum summopere inculcat Scriptura: *Ego sapientia in consilio habito*. Prov. 8. Consilium sequitur *voluntatis consensum*, quo proposita media approbantur. Post voluntas unum præ alio medio eligit, quæ actio electio nuncupatur. Electionem comitatur *imperium*, iubens mediorum executionem. Imperio succedit *usus actus* voluntatis. In hoc usu difficultas sita est. Postremus & nonus actus est *fructus finis*, in quo voluntas sistit, & sibi complacet.

CAPUT II.

De Actuum humanorum moralitate.

I. QUÆST. I. *Sitane est actuum humanorum moralitas in libertate, an in denominatione extrinseca?* RESP. Omnes docent libertatem præcedere moralitatem, tamquam ejus fundamentum, & causam efficientem. Actio enim quæ libera non est in hoc statu viæ, nec bona esse valet, nec mala. Hæc autem moralitas in ordine, & conformitate ad regulas morum sita est, ut Angelicus 1. 2. q. 18. a. 8. docet.

II. Hæc morum regulæ duæ sunt: altera extrinseca, quæ est lex æternæ Dei; altera intrinseca, quæ est mentis ratio, sive practicum dictamen.

III. QUÆST. II. *Undè actus moralis speciem capiat?* RESP. Ab objecto. Si objectum absolute spectetur, actio ab eodem sumit bonitatem genericam. Ad nullum reipsa reperitur objectum quod non sit in aliqua specie constitutum: idcirco ab eodem actio suscipit suam specificam bonitatem, vel malitiam, quæ sunt duæ moralitatis species.

IV. Objectum & finis operis eodem recidunt, & pro eodem habentur. Finis operis intrinsecus eleemosynæ est pauperum levamen; simulque est objectum quod præbet primam speciem moralitatis. Heine dicitur actionem speciem capere à fine, videlicet operi. Ut verò actio digna sit præmio æterni, dirigi debet ab operante in finem æternum, nempe Deum. Præter hanc primam essentiali bonitatem, vel malitiam occurrunt aliæ bonitates, vel malitiæ accidentales, quæ à circumstantiis suam speciem recipiunt majorem, aut minorem. Hujusmodi circumstantiæ sunt sequentes:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis personæ conditionem, seu gradum designat. *Quid* indolem actionis determinat. *Ubi* loci circumstantiam prodi, puta locum æcerum. *Quibus auxiliis*, nempe quibus instrumentis usus peccator est. *Cur* actionis finem significat. *Quomodo* qualitatem præferit actioni. *Quando* temporis horam designat.

T

Idem

niar, & prædeterminet voluntatem, nollam eadem imprimere necessitatem. Quid? Numquid Deus imprimere necessitatem voluntati nequit? Valet sane, sed libertatis causam, nempe iudicium indifferentiam destruyendo. Cæterum usque dum ratio, & indifferentia iudicii non auferuntur, illæque constant libertatis jura necessum est. Qui enim vult primum, & alterum velit oportet cum eodem indivisibè connexum. Hæc autem indifferentia iudicii tolli non potest nisi per claram infiniti boni visionem. Bonum enim finitum, & limitatum inferius est voluntatis capacitate, & latitudine: idcirco cum indifferentia ad illud respondendum, & amplectendum ab intellectu proponitur. Quocumque igitur auxilio, quantumvis efficacissimo Deus moveat voluntatem, promoveat, & prædeterminet; nullam necessitatem imprimere eidem valet, nisi vel auferat iudicii indifferentiam, vel eidem proponat bonum infinitum clarè visum. Quid igitur jurgantur, quid clamitant gratiam naturæ efficacem libertatem lædere? Clamores isti, & oppositiones ex ignorantia notionis libertati humanæ proficiuntur. Invidiam constare student huic voci *prædeterminatio* doctrinæ S. Augustini oppugnatore, comparantes hominem à Deo prædeterminato homini catenis ligatum: quo nihil ineptius, nihil infestius excogitari potest. Sed omnes istorum oppositiones proficiuntur, ut dixi, ex veræ libertatis humanæ notionis ignorantia. Si enim Deus intrinsecus voluntatem movet, ut de fide certum est, profecto, cum sit primum movens, illam præmoveat oportet. Movet verò illam auxilio non versatili, nisi tollatur iudicii indifferentia. Hoc autem iudicium indifferens Deus non modo tollit, sed lumine cælesti perfundit, perficitque ut discernere bonum à malo queat, & sub hoc iudicio indifferenti sua efficacissima, & potentissima gratia voluntatem erigit, sanat, determinatque.

XII. Heine est quod Lutherus, Calvinus, & Janſenius destrudo blasphemarunt liberum arbitrium per primum peccatum Adami. Undè consequitur istorum errore posito voluntatem humanam semper necessariò agere; quocumque auxilio etiam versatili moveatur, quemadmodum bruta destituta ratione, atque adeo libertate. Si plura cupis, lege tom. 6. lib. 1. Diff. 1. c. 6. De his enim nunc pluraquam satis.

XIII. QUÆST. VIII. *In quo sita est harmonia & ordo actuum humanorum?* RESP. Duplex ordo in animæ nostræ officiis distinguitur, intentionis nempe, & executionis. Actio prima est *finis cognitio*: nil quippè volitum, quin præcognitum. Hanc consequitur *simplex volitio*, quæ etiam velleitas, seu actio languida vocatur.

Tomo I.

DISSERTATIO II.

De Lege tum naturali, tum positiva.

CAPUT I.

De Lege in communi. Undè suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio.

V. Idem actus successivè potest esse bonus, & malus, secùs eodem tempore. Quare si quis furetur ut det eleemosynam, furtum illud semper est malum, quia honestati queat à fine bono. Malitia quippè que est ex objecto, utpotè essentialis, ineptum reddit actum ad suscipiendam bonitatem ex fine. Commune axioma est: sæpè sunt bona mixta malis, & mala mixta bonis. Non defunt Theologi, qui hoc in eodem actu eventire contendunt; ita ut idem actus bonus sit ex objecto, malus ex fine. Quæ sententia penitus falsa est. Sunt sæpè mala mixta bonis, & contra, quia plures interveniunt actus.

VI. QUÆST. III. *Utrum dentur actus indifferentes in individuo?* RESP. Dari actus indifferentes ex objecto, & specie sua, adfirmat communis sententia. Disputatur solum verum in individuo detur actus indifferens ab homine deliberatè agente. Negat S. Thomas 1. 2. *quæst.* 18. art. 9. & tota ejus schola, atque celeberrimos Theologi. Plura sunt divinarum Scripturarum testimonia, quæ negant hanc individualem, ut sic loquar, indifferentiam, præcipiuntque omnia in finem honestum dirigenda. Inquit enim 1. *Corinth.* 10. S. Paulus: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite:* & Christus Jesus *Matthæ.* 12. ait: *Dico autem vobis, quantum omne verbum etiam quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

VII. Ratio evidens id quoque evincit. Omnis actus dicitur humanus qui ab homine deliberatè agente elicitor. Homo enim, ex qua ratione præditus sit, tenetur operari propter finem honestum. Porro aut bonus, aut malus finis est. Si bonus, bona; si malus, mala erit actio.

VIII. Sententiæ oppositæ patroni negant hoc luculentissimum S. Thomæ principium. Sat enim est, inquit, hominem agere propter commoditatem naturæ, & voluntatem sensuum. An licitum non erit appetitui humano suis frui acibus, auribus cantus suavitate, & instrumentorum sonitu, oculis florum varietate, palato ciborum sapore delectari? Hanc doctrinam damnavit Innocentius XI. *Comederit, & biberit usque ad saturationem ob solam voluptatem, non est peccatum; modo non obstitit voluptas; quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Altera quoque thesis in hac materia ab eodem Pontifice proscripita est: *Opus conjugii ubi solam voluptatem exercitum caret culpa, ac defectu venialitatis.* Postremò omnino locutio otiosa mala moraliter est, ut Christus ipse testatur. Illud autem est verbum, vel opus otiosum quod aut honesta intentionis rectitudine, aut justa necessitatis, vel convenientiæ ratione caret. Ergo omnis actio, vel locutio in honestum finem non directà, otiosa, atque aded in die judicii puniendâ est. Ergo nulla actio reipsa datur quæ spectatis omnibus indifferens sit.

I. **JUS** pro lege, & lex pro jure usurpatur. Lex, seu jus est norma & regula actuum humanorum. Jus istud tribuitur in *naturale*, & *positivum*. Positivum in *divinum* & *humanum*. Istud in *sacrum*, & *profanum*. Profanum in illud quod est omnibus commune, & dicitur *jus gentium*, & in illud quod *civile* nuncupatur. Civile aliud *publicum*, quod est publica auctoritate institutum, & respicit publicam utilitatem, & coalescit partim ex præceptis naturalibus, partim ex placitis gentium, quod idem ferè est ac *universale*, quod omnes ferè gentes, & civitates comprehendit. Aliud vocatur *particulare*, quod unam gentem & populum, ut Atheniensem, Romanum, Germanum, Venetum &c. spectat.

II. Hanc legis notionem tradit 1. 2. *quæst.* 90. art. 4. S. Thomas. *Est ordinatio, inquit, rationis ab bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.* Ordinatio hæc præcipiens est, ex quo lex à consilio distinguitur. Particula *ab bonum commune* legem à præcepto distinguit. Ultima particula requirit legitimam potestatem in eo qui legem condit, promulgatque.

III. Acriter Theologi disputant, sit ne lex intellectus, an voluntatis actus. Verum disputatio hæc nullius momenti est. Nos cum S. Thoma, ejusque schola ad intellectum pertinere asserimus.

IV. Promulgandam legem esse, docent omnes, ut obligandi vim obtineat. Porro juxta legum diversitatem variâ reperitur promulgationis ratio. Lex æterna promulgatur divina illustratione. Lex naturalis lumen est in hominum frontibus signatum. Lex divina positiva modo promulgatur interna revelatione, qua Deus multa Prophetis manifestavit; modo exteriori solemnitate, ut lex Mosata in monte Sinai, & lex Evangelica in die Pentecostes.

V. Promulgatio hæc conditio necessaria est. De modo promulgationis disident auctores, num videlicet in sola Regia, an in singulis provinciis fieri debeat. Si præcis spectetur, leges Conciliorum in singulis diocæsis promulgari solent. Hoc tamen non impedit quinque leges pontificiæ Romæ solemniter promulgatæ obligent omnes continud, ac subditi moraliter certum sunt legem Romæ promulgatam esse. Principes supremi lege justa, & legitime promulgata cogere subditos valent ad talem legem acceptandam; quoniam inquit ad *Romano* 13. S. Paulus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati: Dei ordinationi resistit. Peculiaritè*

ve-

verò ratione summus Pontifex, potest leges ferre, non expectato consensu, & justas leges singulari obligatione acceptare subditi fideles astringuntur.

VI. Notanda propositio damnata est ab Alex. VII. in hac thesi: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem à Principe promulgatam.* Legem non acceptatam invalidam evadere docet nonnemo, undè infert non peccare eum qui contra eandem operatur, Etiam hic error proteritus est.

VII. QUÆST. UNIC. *Sitne in Deo lex æterna, & quid sit lex ista?* RESP. In qualibet Republica benè instituta reperitur legislator, qui omnia administrat in bonum commune. Deus autem est Supremus Princeps totius universi, qui sua indefectibili, & immobili lege omnia dirigit, & disponit. Istius autem legis notionem tradit 1. 2. *quæst.* 93. art. 1. S. Thomas inquit: *Lex æterna dicitur ratio divina sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi.* Duplicitè accipi hæc lex potest. Primò pro ipsa passiva creaturarum directione; & hoc in sensu temporanea, non æterna lex est. Secundò activè ex parte Dei; & sub hoc respectu æterna est in Deo existens.

CAPUT II.

De Lege naturali, & præceptis in eadem contentis. De ejusdem immutabilitate, & dispensatione.

I. QUÆST. I. *Quid sit lex naturalis?* RESP. Sub duplici considerari aspectu potest, hominis, & Dei. Respectu hominis duplicem prodit respectum: alterum objectivum, qui est ordo ille, qui ipsis rebus in hæret, de quo infra; alterum formalem ipsi intellectui hærentem, & est lumen illud quo ordo ipsis rebus affixus cognoscitur. Respectu Dei auctoris legis naturalis duplex quoque in eadem lege respectus concipitur: alter objectivus, qui est ipsa essentia divina, idea archetypa, & exemplaris omnium ordinum, rerumque creatarum; alter formalis, qui est ipsa æterna ratio, qua Deus suam infinitam essentiam, omnesque ordines, & rerum relationes cum eadem necessariò connexas contemplando, omnia decernit, præcipit, aut verat juxta ordinem, relationem, aut repugnantiam cum eadem sua essentia.

II. Aliqui pro eodem accipiunt legem naturalem, synderesim, & conscientiam; quæ tria tamen maximè differunt. Nam lex naturalis est ordinatio rationis nobis à Deo impressa; synderesis est lumen quo ipsam divinam ordinationem cognoscimus; conscientia verò est practicum dictamen intellectus, quo legem ipsam applicamus, & judicamus quid hic & nunc agendum sit. Synderesis veratur circa ipsa principia generalia absque ullo discursu, quæ ignorare nemo valet, ut *bonum est amandum, malum fugiendum.* Conscientia contra medio syllogismo

Tom. I.

prædicto suas elicet conclusiones. Heinc tot conscientia, quot homines. Lex vero naturalis eadem semper est.

III. Lex naturalis non est habitus propriè acceptus, neque potentia, neque actus; sed propositiones universales, non enuntiativæ, ut sunt propositiones intellectus speculativi, sed intellectus practici, præcipientes bonum, & vetantes malum. Hæ propositiones, seu hæc *dictata* sunt nobis infusa ab ipso Deo, suntque participationes legis æternæ Dei; & quamquam habitus non sint, fixæ tamen sunt, constantes, & immobiliæ. Lex ista eò spectat ut hominem imbuat in cognitione veri practici, non meditando, sed exequendi.

IV. Ex pictura delineata legis naturalis hæc ejusdem notio, seu descriptio potest: *Lex naturalis est rationis practice in bonum commune ordinatio, menti nostræ à Deo indita, eaque præcipiens, aut vetans qui lumine naturali cognoscitur possunt.* Descriptio ex his quæ dicta sunt, patet. Quilibet lex est rationis practice ordinatio in bonum commune. Legis autem naturalis differentia propria est quod menti nostræ à Deo impressa sit, & quod ea præcipiat, aut vetet que lumine naturali cognoscuntur. Hæc lex naturalis in nobis participativè lex est secundaria, & proxima; quæ dirigit operationes nostras per conformitatem ad primam regulam, nempe ad legem æternam Dei, ut 1. 2. *quæst.* 71. art. 6. ad 4. docet S. Thomas.

V. QUÆST. II. *Utrum detur bono exlex, & an bonitas, & turpitudine insint rebus ante orationem legem formalem?* RESP. Homo natura sua exlex nuncupatur, qui nulla lege ante suam liberam determinationem obstringitur, sed ei pro ratione & lege stat sua voluntas. Hominem hunc repugnare asserimus, quia ante ejus liberam determinationem insunt intrinsecus rebus, seu officii bonitas, aut malitia. Bonum situm in ordine est, remque cui inest, perficit. Malum in recessu ab ordine residet, eandemque rem inficit. Si res omnes ante quamcumque legem formalem indifferentes essent, homo natura sua esset exlex: quia obligatione conformandi actiones suas ad res ipsas ordine directas minime astringeretur. Obligatio enim connexio est actionis cum ordine rebus ipsis hærente.

VI. Ut luculentius hunc ordinem concipias, omnia cum Angelico revocanda sunt ad unum. Hoc primum unum est divina natura, quæ Dei intellectum, & voluntatem præcedere concipitur, & est rerum omnium fons, & exemplar. Omnia creata ad hanc divinam naturam, tamquam ad primam normam, essentiali ordinem, & subjectionem expriment. Deus hanc suam essentiam contemplans videt quæ necessarii connexionem cum eadem habent, & hæc ut honesta probat, & præcipit: videt similiter illa quæ cum eadem pugnant, & hæc ut turpia, seu mala improbat. Hæc sunt prima principia.

VII. Hinc spontè & necessariò consequitur, homines constitutos in aliqua remotissima insula, absque ullo superiore, vel Principe dicta

T 2

gente,